

تأثیر مؤلفه‌های حقوق بشری بر سازمان‌های بین‌المللی انرژی با تأکید بر اوپک^۱

بهرام پشمی

دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان

پیمان بلوری*

استادیار گروه حقوق بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان

حجت سلیمی توکمانی

استادیار حقوق بین‌الملل دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۹/۲۵ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۷/۲۰)

چکیده

روند توسعه تدریجی حقوق بین‌الملل به سمت تحقق حقوق بشر به نحوی است که قواعد آمره حقوق بین‌الملل رفته‌رفته رنگ و بوی حقوق بشری می‌گیرد. با این تحول بزرگ، نقش سازمان‌های بین‌المللی همچون اوپک در امر توسعه و کاهش فقر درخور توجه است. از سویی، به جهت اینکه بهبود حقوق بشر محیط مناسبی برای توسعه اقتصادی را فراهم می‌کند، نقش اوپک در قامت یک سازمان اقتصادی نیز پررنگ‌تر می‌شود. مقاله پیش رو، با مفروضات بالا و با ملاحظه موجبات پابندی اوپک به رعایت حقوق بشر، به بررسی رویکرد هنجاری و عملی این سازمان می‌پردازد و به این نتیجه می‌رسد که اوپک، چه در قالب شرکت‌های تجاری و چه در قالب سازمان‌های بین‌المللی، ملزم به رعایت حقوق بشر است؛ اما در عین حال، از توجه توأمان به همه نسل‌های مختلف حقوق بشر غافل بوده است.

واژگان کلیدی

اوپک، توسعه پایدار، حقوق بشر، سازمان بین‌المللی، صندوق توسعه بین‌المللی اوپک (OFID).

مقدمه

امروزه در پرتو گسترش روابط اجتماعی، مفاهیم حقوقی در زندگی بشر فراگیر شده‌اند. یکی از این مفاهیم، حقوق بشر است. با توجه به اینکه اعلامیه جهانی حقوق بشر حدود شصت سال پس از تصویب و تأیید از طرف مجمع عمومی سازمان ملل متحد و تقریباً از سوی همه دولت‌ها، وضعیت حقوق بین‌الملل عرفی را کسب کرده است (In Donnelly study as cited in Sharifi tarazkoochi: 1391) و از دیگر سو، امروزه شماری از معضلات بین‌المللی، وجهه فراگیر و جهانی یافته‌اند که راه‌حل‌های آن‌ها نیز بایستی جنبه جهانی داشته باشند (Bradlow et al., 1995: 415). با لحاظ این دلایل و همچنین در بستر توسعه بازیگران بین‌المللی، نه تنها دولت‌ها به‌عنوان تابعین اصلی حقوق بین‌الملل، بلکه سازمان‌های بین‌المللی نیز به‌عنوان یکی از بازیگران بین‌المللی، مسئولیت حمایت از حقوق بشر را بر عهده داشته و باید به یاری دولت‌ها بیایند (Kinley, 2006: 358).

در میان سازمان‌های اقتصادی، سازمان‌های اقتصادی فعال در حوزه نفت و گاز^۱، نقش مهمی در امر توسعه از طریق تأمین انرژی مورد نیاز دارند. ارتباط انرژی و کاهش فقر، به تازگی توسط جامعه جهانی به رسمیت شناخته شده است؛ به طوری که تأمین انرژی می‌تواند به کاهش فقر و تحقق بسیاری از مؤلفه‌های حقوق بشر، از جمله حقوق کار، بهداشت، سطح مناسب زندگی و آموزش و پرورش بینجامد. از سوی دیگر، دسترسی نداشتن به خدمات انرژی، موجب می‌گردد که مردم در فقر زندگی کنند (Bradbrook et al., 2006: 389-415). یکی از این سازمان‌های فعال در زمینه نفت که نقش مهمی در زمینه حقوق بشر دارد، اوپک است. اوپک در درجه اول، به دلایل اقتصادی ایجاد شد، اما به دلیل جایگاه آن در سازمان ملل متحد، بایستی مسئولیت‌های بشردوستانه را بپذیرد. برخی بر این باورند که از آنجاکه مسئولیت، مسئولیت غیرمستقیم است، حقوق بشر به ندرت یکی از اولویت‌ها در عملکرد اوپک است؛ البته درحالی‌که ممکن است مشخص شود که اوپک مسئولیت پاسداری از حقوق بشر را دارد، اندازه و چگونگی اجرای این قانون مشخص نیست (Jhumunc, 2017: 3). همچنین اوپک می‌تواند نقش مهمی در تأمین حفظ محیط زیست جهان ایفا کند (Cuervo, 2008: 484). برخی دیگر بر این باورند که شرکت‌های نفت و گاز، از جمله اوپک، توجه کافی به حقوق بشر ندارند که این می‌تواند آثار منفی داشته باشد (-/www.ihrb.org/uploads/reports/EC-Guide_OG-04_Part-2.pdf). به موجب ماده (۱) ۵۲ منشور، سازمان‌های بین‌المللی انرژی با سیستم ملل متحد پیوند خورده و به‌عنوان بخشی از سازمان ملل متحد بزرگ ملزم به اقدام در راستای اولویت‌های کلی سازمان هستند؛ به طوری که بند (۳) از ماده (۱) فصل اول منشور ملل متحد،

به‌صراحت تقویت حقوق بشر به‌عنوان یک هدف اصلی سازمان ملل متحد را مورد شناسایی قرار می‌دهد. درعین‌حال، به دلیل اینکه حقوق بین‌الملل، اعم از عرفی و معاهده‌ای، دارای قواعد بنیادینی است که برای کلیه تابعان حقوق بین‌الملل لازم‌الاتباع است، از این رو هیچ‌یک از تابعان حقوق بین‌الملل نمی‌تواند از رعایت تعهدات عام‌الشمول^۱ حقوق بشر، به‌عنوان یک مجموعه جدایی‌ناپذیر، هرچند با ارائه توجیه، امتناع ورزد. از طرفی، اعلامیه جهانی حقوق بشر با ویژگی عام، تمامی دولت‌ها و سایر تابعان حقوق بین‌الملل را مکلف به رعایت مندرجات خود می‌نماید. بر اساس این اعلامیه، سازمان‌های بین‌المللی نیز موظف به ایجاد شرایط لازم برای ترویج، رعایت و توسعه حقوق بشر هستند (تاموشات، ۱۳۸۶: ۱۱۱).

با توجه به مطالب پیش‌گفته، این پرسش اساسی مطرح می‌شود که رویکرد اوپک در مورد حفاظت از حقوق بشر در نظریه و عمل چه بوده است؟ در همین زمینه مبنای پایبندی این سازمان بر الزامات حقوق بشری چیستند؟ بررسی‌ها بیانگر این فرضیه است که اوپک با اینکه در شمار سازمان‌های بین‌المللی متمرکز از لحاظ اقتصادی است، بیشتر از یک سازمان اقتصادی عمل می‌کند و در قبال حقوق بشر دارای مسئولیت است. به‌منظور آزمودن این فرضیه، دلایل الزامات اوپک بر رعایت حقوق بشر و عملکرد آن در راستای رعایت حقوق بشر در نظریه و عمل بررسی می‌شود.

۱. رویکرد هنجاری اوپک به نظام حقوق بشر

درحالی‌که ممکن است تصور شود حقوق بشر بیشتر در حیطه مسئولیت‌های سازمان ملل و کمیته‌هایی همچون شورای حقوق بشر، سازمان بهداشت جهانی و کمیته اجتماعی، بشردوستانه و فرهنگی باشد، درعین‌حال، اوپک نیز مسئولیت پاسداری از حقوق بشر را بر عهده دارد (Jhumunc, 2017). در راستای ایفای نقش بهینه پاسداری از حقوق بشر توسط اوپک، صندوق بازنشستگی انرژی می‌تواند الگوی مناسبی باشد. به این صورت که: اولاً، اوپک می‌تواند ساختار فعلی بازاریابی نفت و گاز را بررسی کند و گزینه‌های شفاف را ارائه دهد که در آن هزینه نفت و قیمت پرداخت‌شده به تولیدکننده، شفاف و متمایز از افزایش قیمت ناشی از گمانه‌زنی و فشار مالی باشد؛ ثانیاً، اوپک با ارائه رهنمودهایی برای بهره‌برداری مناسب از چنین منابعی، قواعد قانونی عملی و قابل اجرا، فرایندهای عدالت و قضاوت عینی و مهم‌تر از همه، سرمایه‌گذاری‌های درستی که صنعت نفت و گاز را به ابزاری تبدیل می‌کند که می‌تواند جوامع را به شکل بهتری تبدیل کند، می‌تواند شفافیت در مدیریت نفت و گاز را به‌عنوان منابع دولتی، بخشی از اموال عمومی افزایش دهد. سرانجام، با واکاوی وضعیت کشورهای غنی از منابع

هیدروکربن و سوابق ضعیف رعایت حقوق بشر، می‌تواند نقش مهمی در اجرای حقوق بشر بین‌المللی ایفا کند (Cuervo, 2008: 491-492). اگرچه سازمان اوپک تأمین و عرضه امن و پایدار نفت را ایجاد می‌کند، توسعه پایدار را تشویق می‌کند و الهام‌بخش گفت‌وگو و همکاری است تا کشورهای عضو و سایر کشورها به لحاظ سیاسی، اجتماعی و اقتصادی از کار این سازمان بهره‌مند شوند، اما مهم است که به یاد داشته باشیم که اوپک بسیار بیشتر از یک سازمان اقتصادی است (Jhumunc, 2017: 2).

۱.۱. تعهدات حقوق بشری اوپک در اساسنامه

اساسنامه اوپک بیشتر به خط‌مشی سازمان و همچنین اهداف کلان آن باز می‌گردد و در آن هیچ اشاره مستقیمی به حقوق بشر نشده است؛ اما تصریح نشدن، استنباط حقوق بشری از مفاد موافقت‌نامه اوپک را بسیار دشوار می‌نماید. از سوی دیگر، یافتن توجیهی برای بی‌توجهی به مقوله حقوق بشر توسط اوپک نیز بسیار دشوار است؛ چراکه امروزه سیر توسعه تدریجی حقوق بین‌الملل به طرف توسعه حقوق بشر بوده و هدف غایی حقوق بین‌الملل در واقع تحقق حقوق بنیادین بشر است که با ارتقای جایگاه فرد در عرصه بین‌المللی، ما شاهد محدودیت روزافزون دامنه حاکمیتی دولت‌ها و صلاحیت انحصاری‌شان در زمینه‌های مختلف هستیم (Chrisoph. S.1993: 449-456). بنابراین، هیچ تابع حقوق بین‌الملل نمی‌تواند از رعایت حقوق بشر، به‌عنوان یک مجموعه جدایی‌ناپذیر، با ادعای نبود مفاذ صریح در اساسنامه خود و یا غیر سیاسی بودن عملکرد خود و با ارائه تفسیر مضیق و محدود از اساسنامه‌اش امتناع ورزد؛ چراکه حقوق بین‌الملل، اعم از عرفی و معاهده‌ای، دارای قواعد بنیادینی است که کلیه تابعان حقوق بین‌الملل بایستی آن‌ها را رعایت کرده و ملاحظات سیاسی نباید آن‌ها را خارج از گستره حقوق بین‌الملل قرار دهد. دیوان بین‌المللی دادگستری در قضایای «بارسلونا تراکشن» (ICJ, Barcelona Traction, (Belgium v. Spain), 1970) و «آثار حقوقی حضور مستمر آفریقای جنوبی در نامیبیا» (ICJ, Advisory Opinion, (South West Africa), 1971)، نقض تعهدات حقوق بشری مندرج در منشور سازمان ملل متحد و به ویژه اعلامیه جهانی حقوق بشر را، نقض تعهدات بین‌المللی در قبال جامعه بین‌المللی در کل محسوب می‌کند.

همچنین، با دقت نظر در خصوص بند ۳ ماده ۲ از اساسنامه اوپک و به دلیل اینکه معاهدات سرمایه‌گذاری در نگاه نخست، نوعی توازن میان منافع و مصالحه میان دولت‌های سرمایه‌فرست و سرمایه‌پذیر است، نمی‌توانند از چهارچوب نظام حقوقی بین‌المللی که این نوع از معاهدات بر اساس آن منعقد، تفسیر و اجرا می‌گردند، خارج بمانند. درعین حال حقوق بشر، چه به اعتبار موضوع و چه از حیث اهداف خود، هرگز نمی‌تواند از نفوذ در هیچ حوزه روابط

اجتماعی بین‌المللی بازماند (فیروزی مندی، ۱۳۹۵: ۱۸۷). اوپک مطابق اساسنامه خود، اهدافی همچون قیمت‌های پایدار، عرضه مطمئن و سرمایه‌گذاری کافی را دنبال می‌کند؛ اما تحقق این اهداف جز با همکاری تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان ممکن نخواهد بود. درعین حال، «تعمیم حمایت‌های قانونی نسبت به حقوق بشر و مسائل زیست‌محیطی موجب بی‌ثباتی در عرصه بین‌الملل سرمایه‌گذاری می‌گردد که تنها هدف آن، حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی است». باینکه کشورهای در حال توسعه، امیدوار به جذب هرچه بیشتر سرمایه‌های خارجی اند اما کشورهای توسعه‌یافته، غالباً به دنبال تسخیر بازار و بهره‌برداری از فرصت‌های ایجادشده در این گونه کشورها، بهره بردن از نیروی کار ارزان، مواد اولیه در کشورهای با استانداردهای حقوق بشری، زیست‌محیطی و عوارض مالیاتی پایین هستند (فیروزی مندی، ۱۳۹۵: ۱۶۹). همان‌گونه که معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری ممکن است محدودیت‌هایی بر اختیار و صلاحیت دولت میزبان در خصوص اعمال سازوکارهای حقوق بشری بر سرمایه‌گذاران خارجی وارد کند، در این راستا توان این را دارد که دولت میزبان را از تحقق نسل دوم و سوم حقوق بشر بازدارد (In Meyer, W. H study as cited in Firoozmandi, M.A. 1389). در این میان، دولت میزبان، چنان خود را به حمایت از سرمایه‌گذار ملزم می‌سازد که در بیشتر مواقع وضعیت مخاطره‌آمیز حقوق بشر را نادیده می‌گیرد.

۲.۱. تعهدات حقوق بشری اوپک بر طبق تصمیمات و اعلامیه‌های رسمی اوپک

۲.۱.۱. تصمیم برای تشکیل صندوق توسعه بین‌المللی

نخستین نشست سران و رهبران اوپک در مارس ۱۹۷۵ در الجزیره برگزار شد. این اجلاس بیانیه‌ای رسمی را با تأیید حق حاکمیت و حق انحصاری تمام کشورها برای مالکیت، بهره‌برداری و قیمت‌گذاری منابع طبیعی‌شان تصویب کرد که تأکید ویژه‌ای بر کاهش فقر و سایر بی‌عدالتی‌های مؤثر بر کشورهای در حال توسعه، با تشویق وابستگی بیشتر میان کشورهای شمال و جنوب داشت. نتیجه مستقیم اجلاس سران سازمان اوپک در وین در سال ۱۹۷۶، تأسیس صندوق توسعه بین‌المللی اوپک^۱ با عنوان صندوق ویژه اوپک بود.

۲.۱.۲. اعلامیه الجزایر

در سال ۱۹۷۵، سران کشورهای عضو در الجزایر، نگرانی عمیق خود را برای بحران اقتصادی بین‌المللی، ابراز و درعین حال اذعان داشتند که این بحران، به آگاهی از مشکلاتی می‌انجامد که

۱. مصادیق حقوقی عمده که از معاهدات سرمایه‌گذاری متأثر می‌گردد، عبارت‌اند از: حق بر اشتغال، خدمات پزشکی، مسکن، آموزش، بیمه‌های بازنشستگی، حق بر غذا، محیط زیست سالم، توسعه، صلح و نیز میراث فرهنگی مشترک.

2. OPEC Fund for International Development (OFID)

حل آن‌ها به امنیت و رفاه بشریت به‌عنوان یک کل کمک خواهد کرد (Solemn Declaration I, 1975).

۱.۲.۳. اعلامیه کاراکاس

اعضای اوپک دومین اجلاس خود را در کاراکاس پایتخت ونزوئلا تشکیل دادند. در این نشست، سخنرانی‌ها و مواضع اعضا، معتدل‌تر و درعین حال اقتصادی‌تر بود (اقتصاد انرژی، ۱۳۸۶، ۹۸: ۵-۶) که بر ضرورت در اولویت جهانی بودن توسعه اقتصادی و اجتماعی و ریشه‌کنی فقر تأکید گردید. برای این منظور، اعلام شد که اوپک از طریق برنامه کمک‌های فردی خود و همچنین از طریق صندوق اوپک و صندوق بین‌المللی برای توسعه کشاورزی، کشورهای صنعتی را وادار به درک این موضوع می‌کند که بزرگ‌ترین فاجعه زیست‌محیطی که جهان با آن روبه‌روست، فقر است (Solemn Declaration II, 2000).

۱.۲.۴. اعلامیه ریاض

نشست سوم اوپک در نوامبر ۲۰۰۷ در ریاض عربستان سعودی، موضوع انرژی و محیط زیست را به‌عنوان یکی از سه موضوع اصلی خود در برداشت. ایجاد یک صندوق ویژه ۷۵۰ میلیون دلاری برای سرمایه‌گذاری در موضوع فناوری تمیز، در اجلاس سران مورد تأکید قرار گرفت (Our Achievements @ 50). رهبران حاضر در این اجلاس، بر رابطه میان انرژی و توسعه پایدار، پاسداری و مراقبت از محیط زیست و همچنین بر رشد سریع اقتصادی اذعان کردند. آن‌ها تأکید کردند که ریشه‌کنی فقر باید اولویت اول و مهم جهانی باشد و در خصوص تلاش‌های محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی بایستی هماهنگی انجام شود. بر این اساس، رهبران تصمیم به ادامه پاسخ کشورهای عضو به چالش‌های زیست‌محیطی جهانی و حمایت از کوشش‌های بین‌المللی برای مقابله با این مسائل را به شیوه‌ای ارزان و سودآور ترتیب دادند (Solemn Declaration III, 2007: 21). این اعلامیه بیان می‌دارد که اوپک همکاری با جامعه بین‌المللی را در راستای پیشرفت پایه‌ای متقابل و تأثیرگذار توسعه پایدار، یعنی توسعه اقتصادی، پیشرفت اجتماعی و پاسداری از محیط زیست ادامه خواهد داد (Solemn Declaration III, 2007: 20-21).

۳.۱. تعهدات حقوق بشری اوپک در قالب اصول راهنمای تجارت مصوبه شورای حقوق بشر

۳.۱.۱. اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر^۱

از آنجایی که اوپک در ساختار خود به کارتل^۲ نزدیک‌تر است و اعضای آن را تنها کشورهای تولیدکننده نفت تشکیل می‌دهند و هدف آن نیز طبق ماده ۲ اساسنامه، تعیین بهترین راه‌حل‌ها برای حفظ منافع آن‌هاست، پایبندی این سازمان به اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر نیز بایستی مورد توجه قرار گیرد. اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر توسط شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در ژوئن ۲۰۱۱ تأیید شد و اکنون معیار بین‌المللی در این زمینه است. درحالی که اصول راهنما از خودشان قواعد جدیدی وضع نمی‌کنند، روشن است که مسائل حقوقی بسیاری وجود دارد که بروز می‌کنند و احتمالاً به سرعت رو به افزایش هستند و همه قسمت‌های یک شرکت تجاری را تحت تأثیر قرار می‌دهند (Lindsay, R & Others, 2013: 2-3). اوپک به عنوان سازمانی اقتصادی باید اقدامات چشمگیری را در زمینه حقوق بشر انجام دهد؛ نه تنها به دلیل قابل احترام بودن حقوق بشر، بلکه به این جهت که بهبود حقوق بشر موجب فراهم آمدن محیطی بهتر برای توسعه اقتصادی بیشتر می‌گردد (Jhumunc, 2017: 15). شرکت‌های تجاری باید به حقوق بشر احترام بگذارند؛ این بدان معناست که آن‌ها نباید حقوق انسانی دیگران را نقض کنند و باید با بروز تأثیرات منفی حقوق بشر مقابله کنند.

۳.۱.۲. گسترش سیاست‌های حقوق بشر

بررسی وب‌گاه‌های شرکتی و گزارش‌های منتشرشده مسئولیت اجتماعی شرکت^۳ از بزرگ‌ترین شرکت‌های تجاری نفت و گاز^۴ جهان نشان داد که بیشتر شرکت‌های ثبت‌شده در فهرست، سیاست‌های حقوق بشری را در پیش گرفته‌اند. با وجود این، به نظر می‌رسد که شمار اندکی از بزرگ‌ترین شرکت‌های تجاری نفت و گاز دولتی، سیاست‌های حقوق بشر را اتخاذ کرده‌اند^۵. وب‌گاه هریک از شرکت‌های تجاری نفت و گاز و گزارش‌های سالانه آن، از جمله گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت برای سه سال گذشته بررسی شد تا مشخص شود که آیا این شرکت یک سیاست حقوق بشر را در پیش گرفته بود (Lindsay, R & Others, 2013: 33-34).

1. Guiding principles on Business and human rights.

2. Cartel

3. Corporate Social Responsibility (CSR)

4. Oil & Gas for business enterprises (OGBE)

۵. کشورهای عضو سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) و ۲۱ کشور غیر اوپک و شرکت‌های تجاری نفت و گاز دولتی از کشورهای غیر اوپک که در شمار یکصد شرکت برتر energy intelligence قرار دارند.

جف کلگان^۱ بر این باور است که تغییرات در قیمت نفت پیامدهای بسیار اقتصادی و سیاسی دارد؛ و برخلاف معاهدات حقوق بشر، پاداش مستقیم برای اقدام جمعی در مورد اوپک وجود دارد. بنابراین، باید انتظار همکاری‌های عمیق را داشت. او به سادگی استدلال می‌کند که اوپک در عمل، درست رفتار نمی‌کند؛ چراکه یک کارتل باید اهداف سفت و سختی را تعیین کند و آن‌ها را برآورده سازد. اوپک اهداف آسان را تنظیم می‌کند و حتی به آن اهداف نیز نمی‌رسد (Colgan, 2013: 2).

۴.۱. تعهدات حقوق بشری اوپک به موجب قواعد عام حقوق بین‌الملل

۴.۱.۱. منشور سازمان ملل متحد

منشور سازمان ملل متحد مشتمل بر موادی است که می‌تواند متضمن تعهدات حقوق بشری برای دولت‌های عضو سازمان و سایر بازیگران بین‌المللی باشد. البته این قضیه که منشور، تعهدات حقوقی معینی را در قلمرو حقوق بشر بر دولت‌های عضو و یا سایر تابعان بین‌المللی تحمیل می‌کند یا نه، محل بحث است. اوپک طبق ماده (۱) ۵۲ منشور با سیستم ملل متحد پیوند خورده و در قامت یک سازمان بین‌المللی بایستی به‌عنوان بخشی از سازمان ملل متحد بزرگ، اصول و اولویت‌های کلی سازمان را تسهیل کند. درعین‌حالی که سازمان ملل متحد به‌عنوان یک کل می‌کوشد تا از صلح بین‌المللی، حمایت از حقوق بشر، تسهیل توسعه پایدار، حفظ حقوق بین‌الملل و کمک‌های بشردوستانه، حمایت کند. اوپک نیز بایستی به این معیارها احترام بگذارد. به سخن دیگر، قیمت‌های منصفانه نفت نباید به بهای نقض حقوق بشر و کرامت انسانی تمام شوند. متأسفانه سازمان و اعضایش هیچ گزارش مثبتی در خصوص احترام به حقوق بشر ندارند (Jhumunc, 2017: 2).

قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد (قطعنامه‌های ۱۸۰۳ و ۱۸۲۰)، از حقوق مردم و ملت‌ها برای حاکمیت دائمی بر ثروت و منابع طبیعی‌شان حمایت می‌کند (Wälde, T., 2005: 561). این قطعنامه با بیانی صریح و روشن، به ابعاد مختلف اقتصادی اصل حاکمیت دائمی دولت‌ها بر منابع طبیعی خود همچون حق انتقال، استفاده و کنترل منابع طبیعی، حق وضع قانون سرمایه‌گذاری خارجی در حوزه منابع طبیعی، تکلیف جامعه جهانی به همکاری با کشورهای جهان سوم و رعایت حسن نیت در موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری خارجی پرداخته است که در سالیان بعد مجمع عمومی در قالب اسنادی همچون اعلامیه نظم نوین اقتصاد بین‌المللی در سال ۱۹۷۴ بر حق دائمی و تمام‌عیار دولت‌ها بر منابع طبیعی و کلیه فعالیت‌های اقتصادی‌شان پای فشرد (شیروی و فرحان جم، ۱۳۹۷: ۴۸۱). با تکیه بر این قطعنامه‌ها، به‌ویژه قطعنامه

1. Jeff Colgan

شماره ۲۱۵۸-۱۹۶۶ / XXI مجمع عمومی سازمان ملل، اوپک گام‌های لازم را برداشت و در میان سایر موارد، وجه توسعه، مشارکت و انصراف را بیان و برای منابع هیدروکربنی کشورهای عضو خود قیمت‌گذاری کرد. در سال ۱۹۶۸، سازمان با صدور اعلامیه به ارتقاء جایگاه بین‌المللی خود اقدام کرد (Wälde, T, W. 2005: 561). همچنین طبق بند (۲) ماده یک میثاق حقوق اقتصادی-اجتماعی، استفاده آزادانه همه ملت‌ها از منابع و ثروت‌های خود برای رسیدن به هدف‌های ملی‌شان، مشروط بر عدم ایجاد اختلال به تعهدات بین‌المللی و منافع مشترک ملت‌ها، جزء حقوق آن‌ها دانسته، و یکی از مبانی تشکیل اوپک نیز استفاده از حق حاکمیت دائمی ملت‌ها بر ثروت و منابع طبیعی‌شان بوده است. بنابراین، با لحاظ شروط مذکور برای شناسایی این حق، می‌توان در تحلیل نهایی به این مهم دست یافت که فعالیت‌های اوپک نباید برخلاف مفاد و مندرجات اسناد بین‌المللی به‌طور عام و اسناد حقوق بشری به‌طور خاص باشد.

۲.۴.۱. اسناد عام حقوق بشری

حقوق بشر، با پذیرش اعلامیه جهانی حقوق بشر توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ مطرح شد. این اعلامیه شامل فهرستی از حقوق خاص و غیر قابل واگذاری است که همه انسان‌ها به علت انسان بودن و داشتن کرامت از آن‌ها برخوردارند (Uvin, 2004: 2). اعلامیه جهانی حقوق بشر از مهم‌ترین اسناد عامی است که موجب الزام اوپک به مؤلفه‌های حقوق بشری می‌گردد. این سند با ویژگی عام، همه دولت‌ها و سایر تابعان حقوق بین‌الملل را مکلف به رعایت مندرجات خود می‌سازد. بنابراین، بر اساس مفاد این اعلامیه، تمامی سازمان‌های بین‌المللی نیز موظف به ایجاد شرایط لازم برای ترویج، رعایت و توسعه حقوق بشر هستند (تاموشات، ۱۳۸۶: ۱۱۱). بسیاری از حقوق‌دانان نیز بر این باورند که این اعلامیه به‌مثابه دستورالعمل اجرایی کلیات مندرج در منشور ملل متحد در زمینه حقوق بشر است که اعلامیه نامبرده، تفسیر موثق و معتبری از ماهیت تعهدات حقوق بشری برگرفته از منشور ملل متحد است. بر این اساس، نه تنها دولت‌ها به‌عنوان تابعین اصلی حقوق بین‌الملل، بلکه سازمان‌های بین‌المللی، از جمله اوپک هم مسئولیت پاسداری از حقوق بشر را بر عهده دارند (Kelsen, 1966: 29-30).

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، در نظریه عمومی خود در سال ۲۰۰۲، مقرر داشت که دولت‌های عضو این میثاق بایستی تضمین کنند که در اعمال خودشان به‌عنوان اعضای سازمان‌های بین‌المللی، توجه لازم و مقتضی مبنی بر رعایت حقوق مندرج در این میثاق داشته باشند. برخی حقوق‌دانان نیز استدلال می‌کنند که دولت‌ها به دلیل عضویت در سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند مسئول نقض‌های حقوق بین‌المللی ارتكابی توسط سازمان‌ها

باشند؛ برای مثال، دولت‌های عضو یک نهاد مالی بین‌المللی می‌توانند مسئول نقض‌های حقوق بشری ارتكابی توسط سازمان باشند (موسوی و خداپرست، ۱۳۹۲: ۱۶۴).

۳.۴.۱. حقوق بین‌الملل عرفی

شماری از قواعد نسبتاً جدید عرفی، در زمینه حقوق بشر، محیط زیست، صلاحیت قلمرو دریایی و مصونیت دولت، تا اندازه‌ای متأثر از سازمان‌های بین‌المللی بوده است و نسبت به گذشته سریع‌تر موجودیت یافته‌اند (قنبری جهرمی، ۱۳۸۴: ۱۱-۱۲). با وجود مباحث زیاد در خصوص التزام سازمان‌های بین‌المللی به عرف بین‌المللی، نباید در این مورد تردیدی روا داشت (زمانی، ۱۳۸۸: ۶۷)؛ چراکه در عمل ثابت شده است که سازمان‌های بین‌المللی متعهد به قواعد عرفی بین‌المللی هستند (In Schermers & Blokker study (as cited in Firoozmandi), M.A. 1389)؛ اما دارای تعهدات برابر با دولت‌ها، به‌ویژه در حوزه تعهدات حقوق بشری نیستند. از طرفی، ماهیت تعهدات حقوق بین‌الملل عرفی اغلب دارای ویژگی سلبی است که عبارت است از یک تعهد کلی به عدم نقض حقوق عرفی و انجام اعمالی که در تطابق با این قواعد هنجاری قرار دارد (Simma & Others, 1992: 82). بنابراین، بایستی اذعان داشت که نهادهای بین‌المللی، از جمله اوپک، به‌موجب حقوق بین‌الملل عرفی دارای تعهداتی هستند که معمولاً از ماهیت سلبی برخوردار است. به سخن دیگر، اوپک به‌عنوان تابع ثانویه حقوق بین‌الملل متعهد به رعایت قواعد عرفی بین‌المللی - که مشتمل بر حقوق بشر نیز هست - در اعمال و اتخاذ سیاست‌هایش می‌باشد (In Amerasinghe study (as cited in Firoozmandi), M.A. 1389). به بیان دیگر، حمایت از حقوق بشر در نظام بین‌الملل، به دلیل اینکه حقوق بشر از جایگاه پایین^۱ در سیاست بین‌الملل به جایگاه بالا^۲ ارتقاء یافته (ذاکریان، ۱۳۷۸: ۲۱) و تبدیل قواعد حقوق بشر به عرف بین‌المللی و در نتیجه، ماهیت آمره^۳ پیدا کردن آن قواعد است.

۴.۴.۱. اعلامیه توسعه هزاره

نشست هزاره، بزرگ‌ترین تجمع رهبران سیاسی جهان در تاریخ، در سپتامبر ۲۰۰۰ برگزار شد. در اجلاس سران، اهداف توسعه هزاره به‌عنوان «هدفمندترین و جامع‌ترین و مشخص‌ترین هدف‌های کاهش فقر که جهان تا به حال تعیین کرده است»، ارائه شده است. نخستین مورد از این اهداف عبارت است از «کاهش فقر و گرسنگی شدید» با کاهش تعداد افرادی که روزانه با کمتر از یک دلار بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵ زندگی می‌کنند. این اهداف عمدتاً در سطوح کشوری، به‌عنوان آرمان‌های ملی که نیاز به حاکمیت خوب، سرمایه‌گذاری مناسب و شفافیت

1. Low Politics
2. High Politics
3. Jus Cogens

دارند، باید اجرا شوند، اما اساساً حقوق اصلی بشر هستند. «برای سیستم سیاسی بین‌المللی، [اهداف توسعه هزاره] پایه‌ای است که سیاست توسعه بر اساس آن استوار است». هدف ریشه‌کنی فقر به موفقیت اقتصادی بستگی دارد که آن نیز به‌طور مستقیم به حاکمیت خوب مربوط است. کمک‌های توسعه‌ای که امروزه از طریق صندوق اوپک ارائه می‌شود، یکی از اصول همبستگی بین‌المللی برای ریشه‌کنی فقر است (Cuervo, 2008: 551).

۲. رویکرد عملی اوپک به نظام حقوق بشر

۲.۱. تعهدات حقوق بشری اوپک

اوپک سازمانی بین‌المللی است که ملزم به احترام به حقوق بین‌الملل به‌طور عام و معیارهای حقوق بشری به‌طور خاص می‌باشد. برای پرداختن به تعهدات اوپک در قبال حقوق بشر باید نخست به توصیف ماهیت تعهدات اوپک بپردازیم که مستلزم بررسی سطوح مختلف تعهداتی در خصوص مقوله حقوق بشر با توجه به نظریه اسپورن اید^۱ است. اگرچه آقای اید در پژوهش خود، دارندگان تعهدات حقوق بشری را بنا بر سنت مرسوم در حقوق بین‌الملل فقط دولت‌ها می‌داند، با این‌همه، این لزوماً به این معنا نیست که تنها کشورها به‌عنوان تابعان اصلی حقوق بین‌الملل دارندگان تعهد بوده و در خصوص سایر بازیگران بین‌المللی، بایستی سطوح تعهدات جداگانه‌ای را در نظر گرفت.

۲.۲. سطوح مختلف تعهدات حقوق بشری

منظور از واژه تعهدات، التزام حقوقی در خصوص رعایت، حمایت و اجرای حقوق بشر بر اساس منابع تعهدی نظام حقوق بین‌الملل بشر است. این تعهدات ممکن است ماهوی یا شکلی باشند؛ به این معنا که تعهدات ماهوی عبارت است از تعهدات مربوط به محتوای حقوق و تعهدات شکلی، سازوکار نهادی و عملی پیش‌بینی‌شده، جهت اعمال هر چه بهتر و همچنین حمایت از تعهدات ماهوی می‌باشد. تعهدات حقوق بشری به دلیل داشتن ویژگی‌های خاص از سایر تعهدات متمایزند. از مهم‌ترین این ویژگی‌ها می‌توان به ماهیت عینی و عدم تبادل حقوق و تکالیف در آن‌ها اشاره کرد و بر این اساس ذی‌نفعان این تعهدات دولت‌ها نیستند، بلکه تک‌تک افراد بشری‌اند (سیفی و حسنخانی، ۱۳۹۹: ۵۳). تعهدات حقوق بشری برخلاف سایر تعهدات پاره‌ای حقوق افراد بشری، رعایت و احترام به آن‌ها خبر می‌دهند. جدای از ماهیت تعهدات مندرج در اسناد حقوق بشری، مورد دیگری که اهمیت دارد، ضمانت اجرا و چگونگی به اجرا درآمدن این دسته از حقوق است (سیفی و حسنخانی، ۱۳۹۹: ۳۴). درعین حال تعهدات حقوق بشری

می‌توانند جنبه اخلاقی و یا ماهیتی حقوقی داشته باشند. با تکیه بر نظریه پیش-گفته، تعهدات حقوق بشری اوپک مورد بررسی قرار می‌گیرد. آقای اید قائل به دسته‌بندی مفهوم تعهد در سه سطح متفاوت است: تعهد به رعایت، حمایت و اجرا. در دسته‌بندی حقوق بشر، مفهوم تعهدات منفی (سلبی) و تعهدات مثبت (ایجابی) هم مطرح شده است که برخلاف دیدگاه مخالفان در خصوص تفکیک تعهدات منفی و مثبت، می‌توان گفت تعهدات منفی به معنای عدم نقض حقوق بشر یا عدم دخالت در زمینه حقوق بشر است که این حقوق فی‌نفسه وجود دارند. این دسته از تعهدات ارتباط تنگاتنگی با تعهد به رعایت نظریه پیشنهادی آقای اید دارد. از طرفی، تعهدات مثبت هم رابطه نزدیکی با تعهد به حمایت و اجرا به‌عنوان دو سطح بالاتر تعهد این نظریه دارد.

۳.۲. سطوح مختلف تعهدات حقوق بشری در عملکرد اوپک

به این دلیل که اوپک از تجمع کشورهای در حال توسعه تشکیل شده است، اولویت اول را برای کاهش وضعیت ناگوار کشورهای فقیر، به‌ویژه با کمک به آن‌ها در دستیابی به اهداف توسعه پایدار قرار داده است. صندوق توسعه بین‌المللی اوپک که نتیجه مستقیم اجلاس اول بود، سال بعد برای ارتقای همبستگی جنوب از طریق همکاری میان کشورهای عضو اوپک و سایر کشورهای در حال توسعه گشایش یافت. با توجه به عملکرد اوپک از آغاز، این موضوع را مورد بررسی قرار می‌دهیم که رویکرد این سازمان چه بوده و کدام سطح از سطوح مختلف تعهد را در حقوق بشر لحاظ کرده است.

۳.۱.۲. رعایت (احترام)

با بررسی تصمیمات و اعلامیه‌های اوپک هیچ اثری از سطح اول تعهدات حقوق بشری، یعنی «رعایت» دیده نمی‌شود. اوپک با وجود مأموریت خود در هماهنگ کردن تولید نفت و تثبیت قیمت نفت، همچنین باید در زمینه ارتقای حقوق بشر مسئولیت داشته باشد. روشن است که اعضای اوپک به‌طورکلی جزء آرمان‌های حقوق بشری شمرده نمی‌شوند. با وجود تلاش‌های

۱. تعهد به رعایت: دولت‌ها ملزم به خودداری از هرگونه مداخله مستقیم یا غیر مستقیم هستند که موجب تعدی به همبستگی افراد یا نقض آزادی‌هایشان می‌گردد و مشتمل بر آزادی استفاده از تمامی منابع مادی موجودی است که افراد با توسل به آن به نحو مطلوب به اساسی‌ترین نیازهایشان برسند.

تعهد به حمایت: دولت‌ها ملزم به پیش‌بینی سازوکارهای ضروری به‌منظور حمایت و جلوگیری از مداخله اشخاص ثالث و نقض آزادی افراد در تمتع از حقوق‌شان که مشتمل بر آزادی انتفاع از منابع موجود برای دستیابی به نیازهای اساسی‌شان می‌باشد.

تعهد به اجرا: دولت‌ها ملزم به اتخاذ تمامی اقدامات ضروری مشتمل بر اقدامات تقنینی و قضایی جهت تضمین حقوق افراد در تمتع از تمامی حقوق شناسایی شده مندرج در متون اسناد حقوق بشری هستند.

سازمان ملل متحد برای برقراری صلح و حمایت از حقوق بشر، اعضای اوپک در معرض درگیری‌های ژئوپلیتیکی، تاریخی و مذهبی هستند که اغلب اوضاع حقوق بشر را نادیده می‌گیرند (Jhumunc, 2017: 15). احتمالاً به این دلیل، سطح اول از تعهدات حقوق بشری مورد غفلت و در نتیجه از اقبال کمتری برخوردار شده است؛ در حالی که اعلامیه جهانی حقوق بشر به‌طور مشخص، رعایت حقوق بشر را به صلح و امنیت بین‌المللی پیوند می‌دهد. مطابق مقدمه اعلامیه مزبور، بنیان و مبنای آزادی، عدالت و صلح در جهان، شناسایی کرامت و تساوی آحاد بشر و حقوق غیر قابل سلب آن‌هاست (In Kate S. (as cited in Sharifi tarazkoohi, 1391:409). (Pease study).

۲.۳.۲. حمایت

تصمیم بر گشایش صندوق توسعه بین‌المللی اوپک را می‌توان دلیل عمده‌ای بر توجه این سازمان به سطح دوم تعهدات حقوق بشری دانست. اوپک این صندوق را در سال ۱۹۷۶ به‌منظور بهبود توسعه و ثبات کشورهای فقیرتر، برای توسعه بین‌المللی بنیان نهاد (Jhumunc, 2017: 4). صندوق با کمک به ارائه منابع مالی به کشورهای نیازمند، به تحقق اهداف توسعه اقتصادی و اجتماعی، شروع به کار کرد و منابع خود را در مواردی که آن‌ها بیشترین تأثیر را بر زندگی فقرا می‌گذارد، مانند مراقبت‌های بهداشتی اولیه، آموزش ابتدایی، تأمین آب و بهداشت، حمل‌ونقل و کشاورزی و توسعه روستایی متمرکز نمود. درحالی‌که اجازه می‌داد تصمیمات کلیدی توسط دولت‌های ذی‌نفع و خود مردم انجام شود^۱. در اواخر ژانویه ۲۰۱۰، بیش از ۱۲۰ کشور از کشورهای در حال توسعه - آفریقا، آسیا، آمریکای لاتین، کارائیب، خاورمیانه و اروپا - از کمک‌های مالی صندوق بین‌المللی توسعه اوپک با سطح کمک‌های انباشته توسعه انجام‌شده توسط صندوق به مبلغ ۱۱۶/۸۸۲ میلیون دلار بهره‌مند شدند. در واقع، صندوق تأمین مالی را یک ابزار مهم توسعه می‌داند. برنامه اهدایی صندوق^۲ با ارائه کمک‌های مستقیم، برای پاسخگویی به نیازهای همه بخش‌های توسعه، به جمعیت فقیر در کشورهای آسیب‌پذیر کمک می‌کند؛ جایی که پروژه‌ها نمی‌توانند مستقیماً از طریق سایر سازوکارهای مالی تأمین شوند. کمک‌های مالی به‌طور عمده بر اساس نوع پروژه و نتایج مورد انتظار آن اعطا می‌شود؛ این کمک‌ها شامل زیر برنامه‌های ذیل است:

۱. کمک فنی: چنین کمک‌های مالی به پروژه‌های توسعه ملی و منطقه‌ای گسترش می‌یابد که هدف آن توسعه و توسعه پایدار و کاهش فقر است.

۱. وام‌های بخش عمومی برای طرح و برنامه‌های توسعه؛ حمایت از پرداخت و تسویه بدهی تحت عنوان کشورهای فقیر به‌شدت بدهکار، کمک‌های غذایی و کمک به منابع دیگر سازمان‌های توسعه، مانند صندوق بین‌المللی پول برای صندوق سپرده استراتژی کاهش فقر، از جمله کمک‌های مالی است.

۲. کمک‌های بشردوستانه: کمک‌های اضطراری برای کمک به کاهش رنج قربانیان فاجعه، از جمله در کشورهای عضو صندوق و از طریق سازمان‌های امدادرسانی تخصصی مانند فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ و هلال‌احمر، کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل، دفتر هماهنگی امور انسان‌دوستانه سازمان ملل و برنامه غذایی گسترش یافته است.^۱

۳. برنامه فقر انرژی: این برنامه بر ارائه راه‌حل‌های نوین انرژی در زمینه فقر انرژی که عمدتاً بر جوامع روستایی خارج از شبکه تمرکز دارد.

صندوق توسعه بین‌المللی اوپک، کمک‌های مالی به سازمان‌های بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و غیردولتی ارائه می‌دهد که وضعیت مالی و قانونی آن‌ها با نیازهای صندوق هم‌خوانی دارد. افراد، نهادهای خصوصی و کشورهای عضو صندوق، واجد شرایط درخواست کمک مالی نیستند (http://www.opec.org/opec_web/en/50th_anniversary/82.htm). صندوق اوپک در مواردی با فقر مبارزه کرده است. از آغاز تأسیس، این صندوق بیش از ۲۱ میلیارد دلار در زمینه تأمین مالی توسعه، به مجموع ۱۳۴ کشور متعهد شده است. همچنین، صندوق بر تعهد خود در حمایت از اهداف توسعه پایدار^۲ تأکید کرده است. عملیات صندوق، همچنان توسط ارتباطات انرژی، آب و غذا، تحت حمایت بخش حمل‌ونقل حمایت می‌شود. در همین راستا، صندوق توسعه بین‌المللی اوپک در نشست ویژه خود در زمینه امنیت غذایی و با بحث و گفت‌وگو در مورد نفت برای توسعه پایدار، بر توجه اوپک به وضعیت کشورهای فقیرتر و نقشی که دسترسی به خدمات انرژی می‌تواند در ریشه‌کن کردن فقر ایفا کند، تأکید کرد (http://www.opec.org/opec_web/en/press_room/455.htm). در مطالعه‌ای که با هدف تعیین عوامل اصلی مرگ‌ومیر نوزادان در کشورهای عضو اوپک (دوازده کشور) طی یک دوره ده ساله (۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳) انجام شده است، میزان باروری کل، تولید ناخالص ملی سرانه و هزینه‌های بهداشت عمومی به‌عنوان درصدی از هزینه‌های بهداشتی کل به‌عنوان متغیرهای مهمی که به‌طور چشمگیری با مرگ‌ومیر نوزادان مرتبط هستند، شناخته شده‌اند (Rezaei, S. and Others, 2013: 494-497-498).^۳

۱. برنامه بهداشت ویژه در راستای اهداف توسعه هزاره: برنامه کمک به مبارزه با بیماری‌های قابل پیشگیری، مانند اچ‌آی‌وی (ایدز)، سل و مالاریا و همچنین بیماری‌های غیر قابل پیشگیری است که بر کشورهای فقیر تأثیر می‌گذارد.

- برنامه فلسطین: این برنامه از مداخلات توسعه پایدار در کرانه‌های غربی و غزه و همچنین کمک‌های بشردوستانه در زمان بحران پشتیبانی می‌کند. همچنین نیازهای اردوگاه‌های پناهندگان در کشورهای همسایه را مورد توجه قرار می‌دهد.

2. Sustainable Development Goals (SDGs)

۱. نرخ مرگ‌ومیر نوزادان یکی از شاخص‌های اصلی برای ارزیابی سطح توسعه اقتصادی اجتماعی در یک کشور است و معمولاً برای ارزیابی رفاه جمعیت استفاده می‌شود.

اوپک نیاز به پاسداری از محیط زیست و حمایت از توسعه پایدار را احساس می‌کند. تمامی کشورهای عضو اوپک، کنوانسیون ملل متحد در مورد تغییرات آب و هوایی^۱ را امضا کرده‌اند و پاسداری از محیط زیست را به‌عنوان اولیوی مهم در نظر می‌گیرند. بیانیه دبیر کل اوپک در نشست کنوانسیون تغییرات اقلیمی سازمان ملل متحد^۲، دیدگاه‌های سازمان را در مورد آخرین تحولات در مذاکرات جهانی مربوط به تغییرات اقلیمی بیان می‌کند (https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/315.htm). درحالی‌که کشورهای عضو اوپک هدفی مشترک را برای جهانی پاک‌تر و امن‌تر دنبال می‌کنند، بر این باورند که هزینه رسیدن به این هدف را همه ملل متحد باید به شکلی منصفانه بپردازند (https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/1741.htm). اوپک در بیانیه خود نسبت به بیست و دومین کنفرانس تغییرات اقلیمی در سال ۲۰۱۶، پایداری و حمایت خود را از توافق‌نامه پاریس اعلام و در بیانیه‌های مختلف بر تعهدات این سازمان و کشورهای عضو در مبارزه با تغییرات اقلیمی بر اساس عدالت، مسئولیت‌های مشترک اما متفاوت و توانایی‌های مربوطه تأکید دارد. این بیانیه با خاطرنشان کردن مشارکت فعال اوپک و کشورهای عضو آن در مذاکرات تغییرات اقلیمی، از اجرای زودهنگام توافق‌نامه پاریس نیز استقبال می‌کند (https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/3885.htm).

اوپک در بیانیه دیگر خود به بیست و سومین کنفرانس تغییرات اقلیمی در سال ۲۰۱۷، ضمن تأکید بر مواضع قبلی خود، در خصوص اجرای توافق‌نامه پاریس، تضمین یک روند مبتنی بر اعضا را الزامی و لزوم یادآوری شرایط مختلف ملی را ضروری می‌داند. اوپک تأمین مالی برای کشورهای در حال توسعه برای حمایت از اقدامات آنها را نیازمند تعدیل دانسته و بر اولویت اصلی توسعه پایدار تأکید دارد. همچنین اوپک در بیانیه سال ۲۰۱۸ خود، قاطعانه صنعت نفت را بخشی از راه حل چالش تغییر اقلیمی معرفی می‌کند و معتقد است که صنعت نفت دارای دانش و تجربه کافی برای کاهش آثار زیست‌محیطی است.

افزون بر این، فقر انرژی را همچنان مسئله پیچیده معاصر قلمداد می‌کند و به محروم بودن یک میلیارد نفر از دسترسی به برق و سه میلیارد نفر از سوخت پاک برای پخت‌وپز اشاره دارد (https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/5302.htm).

1. (UNFCCC)
2. (UNFCCC)

۲.۴. راهکارهایی برای ارتقاء جایگاه حقوق بشر در اوپک

ارتقاء جایگاه مؤلفه‌های حقوق بشری مستلزم اصلاحاتی در سازمان اوپک است. بنابراین، در راستای اصلاح این سازمان، تشویق صرفه‌جویی در انرژی و بهره‌برداری منطقی از منابع جبران‌ناپذیر، همواره یکی از مسائل بحرانی هستند (Cuervo, 2008: 533-534).

از دیگر مسائل چالش‌برانگیز که ممکن است با یک تحول بنیادین در اوپک مورد توجه قرار گیرد، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف) پذیرش اعضای جدید که ممکن است کارنامه حقوق بشری قابل قبولی نداشته و با این کار ثبات حقوق بین‌الملل را از بین ببرند؛

ب) تعریف دوباره مفهوم ملت‌سازی و مشارکت در زمینه ملت‌سازی یا نظارت بر آن از طریق تأمین مالی درآمد نفت. این امر ممکن است شامل تأمین کمک‌های فنی به کشورهای عضو یا غیر عضو در مبارزه با فقر باشد؛

ج) مشارکت فعال در خصوص قوانین زیست‌محیطی و بحث‌های توسعه پایدار؛

د) تعریف اصلی تعهدات بین‌المللی کشورهای مصرف‌کننده شامل حفظ انرژی، پاسداری از محیط زیست و مبارزه با فساد (Cuervo, 2008: 532-533).

موضوع دیگری که اوپک همواره نسبت به آن بی‌توجه بوده، مسئله یکپارچگی نسل‌های حقوق بشری است. بی‌گمان، تشویق توسعه پایدار بدون تحقق نسل‌های اول و دوم ممکن نخواهد بود؛ چراکه تحقق توسعه پایدار، مستلزم انطباق و تلفیق رشد اقتصادی با عدالت اجتماعی، از جمله حقوق بشر است (شمسایی، ۱۳۸۵: ۱۰). در واقع، حقوق مدنی و سیاسی اساس توسعه است؛ زیرا اگر کشورها دارای ساختار سیاسی و حاکمیت مطلوب نباشند، اگر آن‌ها با موضوع ارتشا برخورد نکرده و سیستم حقوقی مؤثر و کارآمدی نداشته باشند، توسعه آن‌ها پایدار نخواهد بود (Horta, 2002: 228). بنابراین، با مبنا قرار دادن این فرض که حقوق بشر و توسعه مرتبط به هم هستند، توجه هم‌زمان به هر سه نسل حقوق بشر افزایش می‌یابد و پیوند و یکپارچگی این سه نسل، حمایت همه‌جانبه از حقوق بشر را به ارمغان خواهد آورد (ذاکریان، ۱۳۷۹: ۱۳۴). امروزه در بستر طرح مسائلی همچون حکمرانی مطلوب^۱ و حاکمیت قانون^۲، ترویج و تحقق اهداف توسعه اقتصادی، هم‌پای تحقق حقوق مدنی و سیاسی شده است و این بدین معناست که حمایت کلی از حقوق بشر، اعم از نسل اول و دوم، لازمه تحقق کامل توسعه است؛ چراکه بدون وجود تغذیه مناسب، درآمد کافی، خدمات آموزشی مطلوب، مراقبت‌های بهداشتی لازم، شاهد حمایت‌های حقوق بشری کمتری، حتی در زمینه حقوق مدنی و سیاسی

1. Good Governance
2. Rule of law

خواهیم بود که این نشانه پیوند میان دو نسل متفاوت حقوق بشر است؛ به طوری که حمایت و ترویج حقوق مدنی و سیاسی، خود گامی مهم در افزایش توسعه و کاهش فقر است (Kinley, 2006: 54). با وجود نسل‌بندی حقوق بشر، امروزه باور غالب به سوی یکپارچگی حقوق بشر حرکت کرده و اختلافات کاهش یافته است؛ به گونه‌ای که دیگر کمتر کسی است که به ارتباط میان حق بر محیط زیست و حق بر بهداشت و سلامت و تأثیر و ارتباط این دو مؤلفه از نسل‌های مختلف نسبت به حق بر حیات نسل اول، اذعان نکند. با وجود این موضوع، اوپک در خصوص سایر مؤلفه‌های نسل اول دچار غفلت می‌گردد. نقش اوپک به عنوان سازمانی اقتصادی نیز در توسعه حقوق نسل دوم درخور توجه است، اما با توجه به اینکه نسل اول به طور مستقیم موضوع فعالیت اوپک نیست، شاهد تعلل در مورد این نسل هستیم. اوپک از طریق صندوق ویژه خود بر پروژه‌های متمرکز بر حقوق مربوط به نسل دوم تمرکز دارد. صندوق برای نوآوری‌های مربوط به آموزش، از جمله ساخت و نوسازی امکانات ابتدایی، دوم و سوم و همچنین آموزش معلمان و نیز ایجاد ظرفیت، گام‌های اساسی برداشته است.

نتیجه

در خصوص پایبندی و الزام اوپک به رعایت حقوق بشر، چه به عنوان کارتل و چه به عنوان سازمان بین‌المللی، تردیدی وجود ندارد. اگر اوپک را به عنوان کارتل بشناسیم، بر اساس راهنمای اصول تجارت مصوب شورای حقوق بشر، ملزم به رعایت حقوق بشر خواهد بود. با توجه به اینکه بهبود حقوق بشر محیط مناسبی برای توسعه اقتصادی فراهم می‌کند و حمایت و ترویج حقوق مدنی و سیاسی، خود گامی مهم در افزایش توسعه و کاهش فقر است، اوپک بایستی به عنوان سازمانی اقتصادی، اقدامات چشمگیری انجام دهد؛ چراکه حقوق مدنی و سیاسی اساس توسعه است. اگر کشورها ساختار سیاسی و حاکمیت مطلوب نداشته باشند، اگر آن‌ها سیستم حقوقی کارآمد نداشته باشند، توسعه آن‌ها پایدار نخواهد بود؛ اما با توجه به اینکه رویکرد غالب، بر ماهیت سازمانی بین‌المللی اوپک است، با بررسی اعلامیه‌های رسمی و عملکرد و دستاوردها، می‌توان گفت که اوپک به عنوان سازمان بین‌المللی مشمول ماده ۵۲ منشور ملل متحد، چه به لحاظ نظری و چه به لحاظ عملی، هیچ توجهی به سطح اول تعهدات (رعایت) نکرده است که این بی‌توجهی می‌تواند ناشی از وضعیت نه‌چندان خوب حقوق بشر در خود کشورهای عضو بوده باشد؛ اما در خصوص سطوح بعدی تعهدات (حمایت و اجرا)، اوپک با تصمیم‌گیری مبنی بر تشکیل صندوق توسعه بین‌المللی (OFID)، این سطوح از تعهدات را مورد توجه قرار داده است؛ زیرا صندوق از همان آغاز، منابع خود را به جایی که آن‌ها بیشترین تأثیر را بر زندگی فقرا می‌گذارد، مانند مراقبت‌های بهداشتی اولیه، آموزش ابتدایی، تأمین آب و بهداشت، حمل‌ونقل و کشاورزی و توسعه روستایی متمرکز کرده است.

همچنان که می‌دانیم، این حقوق جزء حقوق ایجابی (مثبت) و در طبقه‌بندی آقای «اید»، سطح دوم (حمایت) را تشکیل می‌دهد. در نتیجه، اوپک سطح دوم و سوم از تعهدات راه، هم در نظر و هم در عمل مورد توجه ویژه قرار داده است. این سازمان در عمل نیز با روش‌های مالی خود، از جمله وام‌هایی برای پروژه‌ها و برنامه‌های توسعه، حمایت از پرداخت و تسویه بدهی کشورهای فقیر به شدت بدهکار، کمک‌های غذایی و کمک‌های بشردوستانه، کوشش ویژه‌ای در این باره داشته است. با وجود اینکه، اوپک همواره توسعه پایدار را تشویق می‌کند، نبایستی از این نکته غافل شود که تحقق توسعه پایدار، مستلزم انطباق و تلفیق رشد اقتصادی با عدالت اجتماعی، از جمله حقوق بشر است؛ آن‌گونه که به بهبود مشترک در کیفیت زندگی جمعی برای نسل‌های امروز و فردا بینجامد؛ چراکه تحقق توسعه پایدار بدون یکپارچگی احترام به حقوق بشر و صرفاً نگاه‌گزینشی به نسل‌های حقوق بشری، ممکن نیست.

منابع

الف) فارسی

۱. بی‌نام (آذر ۱۳۶۸). «بررسی موانع موجود بر سر راه توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه». *مجله اقتصادی*، دوره اول، شماره ۴۵، ص ۷-۱۵.
۲. تاموشات، کریستین (۱۳۸۶). *حقوق بشر*. ترجمه و نگارش: حسین شریفی طرازکوهی، تهران: میزان.
۳. حیدری ترکمانی، سعید (۱۳۸۸). «بررسی ابعاد حقوقی اوپک گازی و تأثیر آن بر حقوق بین‌الملل انرژی». *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*.
۴. ذاکریان، مهدی (۱۳۷۸). «جایگاه آمریکا و اسرائیل در کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشر». *فصلنامه مطالعات منطقه‌ای: اسرائیل‌شناسی-آمریکاشناسی*، شماره ۱، ص ۲۱-۳۶.
۵. _____ (۱۳۷۹). «فرایند یکپارچه‌سازی نسل‌های حقوق بشر». *دوفصلنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، شماره ۱۵۷ و ۱۵۸، ص ۱۲۸-۱۳۵.
۶. زمانی، قاسم (۱۳۸۸). *حقوق سازمان‌های بین‌المللی*. چاپ پنجم، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
۷. سومین اجلاس سران اوپک؛ دلایل تشکیل و پیامدها (آذرماه ۱۳۸۶). *اقتصاد انرژی*، شماره ۹۸، ص ۶-۵.
۸. سیفی، سیدجمال؛ حسنخانی، علی (۱۳۹۶). «اقدامات متقابل در قبال تعهدات حقوق بشری». *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، سال نوزدهم، شماره ۵۶، ص ۳۳-۵۸.
۹. شریفی طرازکوهی، حسین (۱۳۹۰). *حقوق بشر (ارزش‌ها و واقعیت‌ها)*. چاپ اول، تهران: میزان.
۱۰. شمسایی، محمد (۱۳۸۵). *حقوق بین‌الملل اقتصادی و اصل توسعه پایدار*. *مجله پژوهش حقوق و سیاست*، شماره ۱۹، ص ۷-۲۴.
۱۱. شیروی، عبدالحسین؛ فرحان جم، مهسا (۱۳۹۷). «قیمت‌گذاری دوگانه انرژی در سازمان تجارت جهانی با تأکید بر اصل حاکمیت دائمی دولت‌ها بر منابع طبیعی». *مطالعات حقوق انرژی*، دوره ۴، شماره ۸، ص ۴۶۱-۴۹۱.
۱۲. فیروزی مندمی، فراز (۱۳۹۵). «جایگاه تعهدات حقوق بین‌الملل بشر در معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری». *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، سال هجدهم، شماره ۵۱، ص ۱۶۵-۱۹۱.
۱۳. _____ (تیرماه ۱۳۸۹). «التزام بانک جهانی به رعایت قواعد حقوق بشر». *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی*.
۱۴. قنبری جهرمی، محمدجعفر (۱۳۸۴). *اصول حاکم بر شکل‌گیری حقوق بین‌الملل عرفی عام*. تهران: انتشارات دراک.

۱۵. موسوی، فضل‌الله؛ خداپرست، ناصر (۱۳۹۲). «مسئولیت اعضای سازمان بین‌المللی در پرتو طرح مسئولیت کمیسیون حقوق بین‌الملل». *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی*، شماره ۶۴، ص ۱۵۹-۱۸۲.

ب) خارجی

16. H. Kelsen, (1966). *Principle of International Law*, 2nd Ed, Revised and Edited by W. Tucker. New York: Holdt, Reinhart and Winston, Inc.
17. Bradbrook, A. J. & Gardam, J. G. (2006). Placing Access to Energy Services within a Human Rights Framework. *Human Rights Quarterly*, 28, 2, (389-415) May 2006.
18. Bradlow, D. D. & Grossma, C. (1995). Limited Mandates and Intertwined Problems: A New Challenge for the World Bank and the IMF, *Human Rights Quarterly*, 17, 411-442.
19. Chrisoph, S. (1993). The Waning of the Sovereign: Toward a New Paradigm for International law. *European Journal of international law*, 4, 447-471.
20. Colgan, J. (2014). The Emperor Has No Clothes: The Limits of OPEC in the Global Oil Market (3), 599-632. doi:10.1017/S0020818313000489
21. Covenant of Economic and Social Cultural Rights (CESCR)
22. Covenant of Civil and Political Rights (CCPR)
23. Cuervo, L. E. (2008). OPEC from Myth to Reality. *Hostin Journal of International Law*, 30, 2. 433-614.
24. Donnelly, J. (1999, December, 15). Ethics and International Human Rights,
25. Horta, Korinna, (2002). Rhetoric and Reality: Human Rights and the World Bank, *Harvard Human Rights Journal*, Vol. 15.
26. Institute for Human Rights and Business. (2011). *Human Rights and the Oil & Gas Sector*. From https://www.ihrb.org/uploads/reports/EC-Guide_OG-04_Part-2.pdf.
27. Kinley, D. (2006). *Human Rights and the World Bank: Practice, Politics, and Law. The World Bank Legal Review: Law, Equity, and Development*, 353-383; Sydney Law School Research Paper No. 07/11. From SSRN: <https://ssrn.com/abstract=962987>
28. Legal Consequence for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia, Advisory Opinion, ICJ Reports, 1971.
29. Lindsay, R., McCorquodale, R., Blecher, L., Bonnitcha, J., Crockett, A., & Sheppard, A. (2013). Human Rights Responsibilities in the Oil and Gas Sector: Applying the UN Guiding Principles, *Journal of World Energy Law and Business*, 6, 1, 2-66.
30. Organization of the Petroleum Exporting Countries. (2016). *Human Rights Violations and Environmental Repercussions and Decreasing Reserves*. From <http://www.jhumunc.org/wp-content/uploads/2016/08/OPEC-2060-Final.pdf>
31. Rezaei, S. and Others, (2015). Impact of Socioeconomic and Health System Factors on Infant Mortality Rate in Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC): Evidence from 2004 to 2013.
32. Simma, B. & Alston, P. (1992). The Sources of Human Rights law: Custom, Jus Cogens, General Principle, *Australian year Book of International law*, 12, 82-108.
33. Solemn Declaration I, Conference of Sovereigns and Heads of State of OPEC Member Countries, Algiers, Algeria, 4-6 March 1975.
34. Solemn Declaration II, The Second Summit of Heads of State and Government of OPEC Member Countries, Caracas, Venezuela, 27-28 September 2000.
35. Solemn Declaration III, Conference of Sovereigns and Heads of State of OPEC Member Countries, Riyadh, Saudi Arabia, 17-18 November 2007.
36. Uvin, Peter, (2004). Human rights and development, Bloomfield, CT: Kumarian Press, <http://www.loc.gov/catdir/toc/ecip0414/2004001529.htm>
37. Wälde, T, W. (2005). Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC). In encyclopedia of hydrocarbons (Vol. IV, pp. 561-562). Italy: Encyclopedia Italiana.
38. http://www.opec.org/opec_web/en/50th_anniversary/82.htm
39. http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/716.htm
40. http://www.opec.org/opec_web/en/press_room/455.htm
41. http://www.opec.org/opec_web/en/50th_anniversary/82.htm (Our Achievements @
42. https://www.ihrb.org/uploads/reports/EC-Guide_OG-04_Part-2.pdf
43. https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/5302.htm.